

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДУМЦІ XIX СТ. – ПОЧАТКУ XX СТ.

**ДЗЕЙКО Жанна Олександрівна - доктор юридичних наук, доцент
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
УДК 340.143(4)„180/191”**

Стаття посвячена вопросам интерпретации юридической и законодательной техники в европейской правовой мысли XIX ст. – начале XX ст. Проанализирована эволюция правовой мысли в аспекте понимания юридической и законодательной техники.

Ключові слова: *Європа, правова думка, закон, юридична техніка, законодавча техніка, засоби і правила законодавчої техніки.*

Здійснення реформ у всіх сферах суспільного і державного життя в Україні неможливе без докорінного оновлення законодавства та його дієвої реалізації. У зв'язку з цим постає низка суттєвих проблем, пов'язаних із якістю багатьох законів України з формально-юридичного, лінгвістичного та логічного аспектів. Однією з найважливіших умов поліпшення якості законів та дієвості їх реалізації є ефективне застосування юридичної та законодавчої техніки, що ґрунтується на наукових здобутках. Проблеми усвідомлення і втілення у життя доробок видатних європейських правознавців у сферах юридичної та законодавчої техніки досліджуються в обмеженій кількості праць, присвячених вивченню окремих питань юридичної та законодавчої техніки та інших питань юридичної науки і практики. Серед них слід відзначити дослідження сучасних іноземних та вітчизняних науковців, а саме: Е. Аннерса, Д. Бермана, В. Баранова, Р. Кабріяка, Т. Кашаніної, Д. Керімова, О. Курсової, Р. Лукича, Г. Муромцева, Є. Прянишникова, П. Рабінови-

ча, В. Риндюк, Ю. Тихомирова, Р. Хачатурова, Д. Чухвічева та ін. Втім юридична та законодавча техніка потребують істотного переосмислення з точки зору їх інтерпретації у європейській правовій думці XIX ст. – початку XX ст. Необхідність подальшого дослідження проблеми впливає також із тенденцій поступового розвитку плюралізму праворозуміння, зміни підходів до природи прав і свобод людини й громадянина, переосмислення значення і місця різноманітних джерел права у правовій системі України, правоінтеграційних процесів. Метою цієї роботи є систематизований аналіз європейської наукової літератури XIX – початку XX ст. ст. із проблематики юридичної та законодавчої техніки.

Засади наукового осмислення юридичної та законодавчої техніки були закладені ще в античну добу. Так, Платон та Арістотель аргументують своє розуміння закону переважно з точки зору його відповідності державному ладу, справедливості, користності, а твердження цих мислителів про панування закону [1, с. 79, 167; 2, с. 95-128, 180-212] є актуальним для суб'єктів правотворчості та правозастосування у сучасний період. Важливим у цьому аспекті є й розгляд Цицероном сутності та соціального призначення закону у зв'язку з правом [3, с. 94-95, 113]. У XIX ст. – на початку XX ст. у країнах Західної Європи мала місце інтенсифікація наукової розробки юридичної та законодавчої техніки. Розвиток юридичної та законодавчої техніки у цей період за-

сновувався на ідеях, які формувалися вченими у XVI ст. – XVIII ст.: Н. Макіавеллі, Т. Гоббсом, Д. Локком, Ш. Л. Монтеск'є та ін. Так, це стосується висвітлення Ш. Л. Монтеск'є поняття та видів позитивних законів, вимог до логіки (а саме щодо точності визначення у ньому понять) та мови викладу їх текстів (стислості, простоти, зрозумілості законів), використання презумпцій, наведення у текстах законів мотивації їх прийняття [4, с. 14-16, 491-502]. На думку Ф. Тарановського, «зв'язаність межами позитивного права призводить публіциста кінця XVII ст. Тиція до визнання науки державного права особливого роду юридичною технікою» [5, с. 151].

У європейській юридичній літературі XIX ст. – початку XX ст. питання законодавчої техніки прямо чи опосередковано досліджувалися через аналіз поняття, призначення і видів юридичної техніки, співвідношення змісту і форми права, критеріїв якості законів, окремих правил і засобів створення законів, у тому числі кодифікованих актів. Вирішенню проблем, які стосуються понять законодавчої і юридичної видів техніки, сприяє аналіз підходів до розв'язання питання про співвідношення юридичної техніки та юридичної науки і практики. Зокрема, їх рішенням сприяють ідеї про поняття і природу юридичної техніки, які містяться у працях представників історичної школи права. Так, Ф. Савіні, як зазначає Р. Ієрінг, вбачає важливість римського права у «формі, методі», за допомогою яких римські юристи опрацьовували матеріал [6, с. 380]. Подібні уявлення характерні для Г. Пухти, який стверджує, що «рецепція здійснювалась під впливом науки», погляди якого аналізує П. Новгородцев [7, с. 92].

Р. Ієрінг, який здійснив чималий внесок у розвиток соціологічної юриспруденції, зазначає, що «мистецтво у сфері права» виникло раніше науки [8, с. 68], втім справедливо підкреслює важливу роль юристів в осмисленні та використанні ними юридичного методу, який має значущу роль для юридичної техніки. Адже юридичний метод, на думку Р. Ієрінга, є єдиним способом втілення права у життя, що здійснюється за допомогою механізму реалізації права, який учений розуміє як техніку в об'єктивному значенні [8, с. 52-53, 70].

Розглядаючи процес реалізації юридичної техніки як розробку юридичних теорій, що зводиться до вироблення теоретичних конструкцій гнучких форм соціальних реалій з метою втілення їх у категорії, які були б здатними перекласти на мову практики зміст норм, розроблених наукою [9, с. 123-128], Ф. Жені підкреслює важливу роль науки для формування і розвитку юридичної техніки. Отже, науковці відзначали важливу роль юриспруденції у розробці поняття і призначення юридичної техніки, з чим можна погодитися, оскільки юридична та законодавча техніка мають ґрунтуватися на досягненнях юридичної науки, переважно теорії права.

Визнаючи важливу роль такої властивості права, як здатність до втілення його у життя, вчені Р. Ієрінг та Ф. Жені зробили значний внесок у вирішення проблем визначення понять і виявлення практичного призначення юридичної і законодавчої техніки. Так, Р. Ієрінг розробив теорію юридичної техніки, яка ґрунтується на аналізі римського права і розуміє її, з одного боку, як «юридичне мистецтво» створення законів, а з іншого – як реалізацію права за допомогою механізму права, що діє за «правилами мистецтва» [8, с. 70]. Аналізуючи причини здатності позитивного права до реалізації, Р. Ієрінг слушно вказує на стан та зміст матеріального права, де переважно діє юридична техніка. Вчений правильно підкреслює важливість формальної доцільності права, яка полягає у створенні такої його побудови і зовнішнього виразу, які б сприяли його реалізації. Теорія техніки, на думку Р. Ієрінга, є такою доцільністю. Висновок Р. Ієрінга про те, що «технічна недосконалість є недосконалістю всього права» [8, с. 66-69], влучно підкреслює значення юридичної техніки.

Розвиваючи погляди Р. Ієрінга, Ф. Жені поняття юридичної техніки з'ясовує через розгляд мети об'єктивного права, якою є створення правил поведінки, прийнятних для практичного застосування. Для досягнення цієї мети, на думку Ф. Жені, потріб-

на ціла сукупність практичних засобів, що являють собою «специфічну частину мистецтва чи ремесла в праві, яку і можна назвати технікою» [9, с. 125]. Ф. Жені, аналізуючи юридичну техніку, прямо не називає основні її засоби, крім одного із них – юридичної термінології. Втім, досліджуючи законодавчу техніку як вид юридичної, Ф. Жені називає «елементи техніки писаного закону». Ними є «загальний характер законодавчого твору», його «внутрішня природа (чи «концепція»)» та «стиль і термінологія» текстів законів [9, с. 136], які розкривають окремі аспекти розуміння поняття і практичного призначення цим вченням юридичної техніки. Дійсно, зазначені елементи є важливими, втім, на нашу думку, недостатніми для створення якісного закону та його ефективної реалізації. Але можна підтримати думку Ф. Жені, що стосується важливого значення створення дієвих юридичних механізмів реалізації норм права за допомогою юридичної техніки [9, с. 125], оскільки це є однією з цілей права та основою ефективного функціонування правової системи. Вірним є твердження Ф. Жені про те, що юридична техніка розвивається і видозмінюється відповідно до змін соціального життя [9, с. 128], тобто розуміння ним юридичної техніки як динамічного соціального явища.

Вирішенню проблем розуміння юридичної і законодавчої техніки сприяє аналіз підходів щодо розв'язання питання про співвідношення змісту і форми права. Заслуговує на підтримку те, що Р. Ієрінг, який слушно зазначає про необхідність реалізації права за допомогою створення його досконалої побудови і зовнішнього виразу, звертає увагу читача на те, що «право все ж таки ґрунтується на відчутті справедливості і у ньому перебуває» [8, с. 59]. Крім того, що так само, як Р. Ієрінг, Ф. Жені також чітко виокремлює форму і зміст юридичної техніки [9, с. 131-132], яка розвивається і видозмінюється відповідно до змін соціального життя. Очевидно, ці твердження науковців є слушними, оскільки зміст і форма – тісно пов'язані самостійні категорії, що являють собою два аспекти однієї і тієї ж сутності певного явища - права, юридичної

техніки чи інших складових правової системи. З'ясування проблем не лише зовнішньої форми права, але і його змісту, який має суттєвий вплив на реалізацію права та ґрунтується на справедливості, є важливим для розуміння юридичної техніки і тим є актуальнішим для правової системи сучасної України.

Підходи до зазначеної проблематики представників нормативізму характеризуються ігноруванням змісту закону. Так, Г. Кельзен розробив «чисту» теорію права, яка суттєво вплинула на становлення розуміння юридичної техніки. Норми права, які створюють систему і являють собою її частини, яка є ієрархічною структурною організацією права, на думку Г. Кельзена, створюються певним, передбаченим основною нормою, способом і при цьому основна норма забезпечує лише підставу дійсності, але не зміст норм [10, с. 215-217]. Г. Кельзен дотримується вразливої точки зору про застосовування лише силогізму для обґрунтування дійсності позитивної норми, яка визначає певну поведінку, оскільки юридичний силогізм, на нашу думку, є дещо обмеженим способом вирішення того чи того питання законодавчого процесу та правозастосування. Втім суттєвим внеском представників нормативізму у розробку юридичної і законодавчої видів техніки є ґрунтовне дослідження способів створення позитивного права, структури системи права. Отже, у європейській науці розуміння юридичної техніки не зводилося до сукупності правил і засобів підготовки законів, тобто вона не ототожнювалася з законодавчою технікою.

Виокремленню законодавчої техніки як виду юридичної сприяв висновок Р. Ієрінга про наявність суб'єктивного та об'єктивного аспектів юридичної техніки. Під першим він розуміє «юридичну майстерність, завдання якої полягає у формальному опорядженні даної матерії права», а під другим – «здійснення цього завдання у самому праві» [8, с. 69-70]. Для цього, на думку Р. Ієрінга, юридична техніка має дві основні цілі. Перша – «можливе полегшення суб'єктивного володіння правом», засобом якого слугує спрощення права в

кількісному і якісному відношеннях. Друга – «можливе полегшення операції застосування права (зручне виконання, практичність права)» [8, с. 70-77]. З цими твердженнями не можна не погодитися, оскільки без юридичної техніки не можна обійтись як у процесі закріплення норм права, так і при їх втіленні у життя, що надає цим висновкам Р. Ієрінга теоретичної та практичної значимості.

Ф. Жені, розвиваючи підходи до розуміння юридичної техніки Р. Ієрінга, на основі результатів дослідження мети об'єктивного права – створення правил поведінки та їх практичного застосування [9, с. 125] – виявляє значення юридичної техніки у правотворчості та правореалізаційній діяльності. Зазначені твердження Ф. Жені про два напрями прояву юридичної техніки – у правотворчості та у правореалізаційній діяльності є актуальними для України, що обумовлено змінами у підходах до праворозуміння, правотворення (у тому числі визнання судової правотворчості) та природи джерел права, правоінтеграційними процесами. Крім того, враховуючи той факт, що однією із функцій законодавчої техніки є прогностична, правотворець для конструювання законів повинен враховувати прогнози суспільного розвитку з метою їх ефективної реалізації.

Виходячи з підходів до розуміння юридичної техніки, висловлених Ф. Савінї, Р. Ієрінгом та іншими вченими, Ф. Жені одним з перших вжив термін «законодавча техніка», здійснив її ґрунтовний аналіз та спрогнозував розвиток на основі наукових досліджень та вивчення законодавств різних держав. Законодавчу техніку Ф. Жені розглядає як «гілку» юридичної техніки, метою якої є чітке формулювання правил поведінки відповідно до рівня розвитку суспільних відносин. На думку Ф. Жені, «законодавча техніка складається ... із сукупності засобів, завдяки яким писаний закон ... пристосовується до свого спеціального призначення...» і має такі види, як «техніка уривчастого законодавства і кодифікаційна техніка» [9, с. 129]. Вчений називає низку засобів, які становлять зовнішню сторону «техніки писаного законодавства» [9,

с. 131] (поняття якої він фактично ототожнює із поняттям законодавчої техніки), у тому числі закріплення у регламенті парламенту правил юридичної техніки, особливо коли це стосується створення кодифікованих актів. Крім того, Ф. Жені розкрив поняття законодавчої техніки з її внутрішньої сторони, яка стосується змісту закону. При цьому вчений вірно акцентує увагу читача на необхідності створення закону, який би відповідав вимогам практики [9, с. 132].

Специфіку наукового осмислення законодавчої техніки у правовій сім'ї англо-американського права можна виявити з підходів до зазначеної проблеми англійського юриста І. Бентама, який, виходячи з принципу корисності, ґрунтовно аналізує «мистецтво законодавства» [11; с. 35-407]. Науковець не дає визначення вищеназваному терміну, втім, як це видно з його праці, розуміє його як правила, способи та мотиви, які застосовує законодавець для розробки законів і які б спрямовували поведінку суб'єктів на досягнення задоволення і безпеки окремих людей [11; с. 35-407]. Заслужовує на увагу підхід до зазначеної проблематики К. Ільберта, який на основі аналізу континентальних і англійських законів та осмислення техніки законодавства (фактично законодавчої техніки – Ж. Д.) акцентує увагу як на формі виразу волі законодавця, який має керуватися при створенні закону певними правилами, так і на питаннях законодавчої процедури [12, с. 57-120; 13, с. 1-47]. Розуміння І. Бентамом та К. Ільбертом змісту досліджуваного поняття вплинуло на формування поширеного в правовій сім'ї англо-американського права сучасного підходу до розуміння законодавчої техніки як законотворчого процесу. Для правової системи сучасної України, до якої поступово проникає судовий прецедент, а проблеми суду і правотворення набувають усе більшої актуальності, вищевикладене розуміння законодавчої техніки також має неабияке значення. Про тісний зв'язок законодавчої процедури та законодавчої техніки свідчать і проблеми, які можуть виникнути внаслідок визнання закону неконституційним у разі порушення процедури його прийняття. Адже при прийнятті рішення про

конституційність чи неконституційність закону потрібно, зокрема, вирішувати питання про якість закону з точки зору його змісту та форми (у тому числі щодо дотримання законодавчої процедури).

Багатоаспектність понять „юридична техніка” та „законодавча техніка” зумовила багатоманітність підходів до проблем методики їх дослідження. Певні філософсько-правові підходи до вищезазначених проблем зустрічаємо у працях таких представників німецької класичної філософії, як І. Кант, який за допомогою формальної логіки вивів «загальний правовий закон» [14, с. 596-604], що варто враховувати законодавцю при прийнятті законів, та Г. В. Ф. Гегель, який виражав своє ставлення до зазначеної проблематики, що виявилось в обґрунтуванні подвійної природи законів, їх обсягу, призначення «системи законодавчого права», джерела правових законів [15, с. 57-254]. Зазначене свідчить про наявність відмінностей між діалектичними підходами Г. В. Ф. Гегеля та Р. Ієрінга, останній з яких робив акцент на розкритті цілі в праві.

Юридична методологія, запропонована Ф. Савінї, теоретико-правовою основою якої є положення про те, що «застосування права обмежене змістом закону» [16, с. 3] є важливою для тлумачення норм права, що здійснюється в процесі правозастосувальної діяльності, а також на стадії підготовки проекту закону. Втім це твердження викликає і певні зауваження, а саме щодо обмеження застосування права змістом лише закону, а не змістом права.

Дискутуючи з історичною школою права, Р. Ієрінг стверджує про наявність дієвого, усвідомленого впливу людей на процес створення права через боротьбу інтересів. Важливе значення для розуміння юридичної і законодавчої видів техніки має й те, що Р. Ієрінг розглядав юридичний метод як єдиний спосіб належного втілення права у життя, встановлений самим правом, унаслідок його внутрішньої необхідності. Адже під поняттям техніки Р. Ієрінг розуміє саме механізм реалізації права, завдяки якому здійснюється запровадження права у життя [8, с. 52-53].

Ф. Жені, Г. Радбрухт та інші науковці, на відміну від представників догматичної юриспруденції (які стверджували про можливість заповнення прогалін у позитивному праві лише за допомогою конструктивно-дедуктивного методу), зробили, на думку Ф. Тарановського, правильний висновок про «заповнення прогалін у позитивному праві шляхом вільного правотворення» у процесі застосування права [17, с. 245-259]. На нашу думку, положення цих теорій мають важливе значення для з'ясування поняття і призначення юридичної і законодавчої видів техніки в аспекті їх зв'язку з правом, правотворчістю та правореалізацією. Адже, з одного боку, висновки догматичної юриспруденції є важливими для характеристики формальних ознак права і закону, норм права та їх класифікацій, з'ясування способів заповнення прогалін у законодавстві. З іншого боку, обмеженість характеристик права і закону формальними ознаками та можливістю заповнення прогалін у позитивному праві лише за допомогою конструктивно-дедуктивного методу, суттєво звужують сферу практичного використання положень догматичної юриспруденції у сферах правотворчості та реалізації права, застосування юридичної і законодавчої техніки. Тому підходи до зазначеної проблематики, запропоновані Ф. Жені та іншими науковцями, є обґрунтованішими з точки зору розуміння поняття та соціального призначення юридичної і законодавчої видів техніки та їх практичного застосування.

Актуальним є дослідження засобів, які конкретизують методи наукового пізнання законодавчої техніки, а саме тих, які безпосередньо не зв'язані з законодавчим процесом та знаходяться поза його межами. Це обумовлюється, зокрема, тим, що вивчення і узагальнення законодавчої практики, історичних пам'яток права та їх порівняння є важливими для науки, а також впливають на якість підготовки законопроектів. Саме тому слід відзначити великий внесок у розробку зазначеної проблематики представників історичної школи права (Ф. Савінї, Г. Пухти та ін.). Не можна не помітити внесок у дослідження зазначеної проблематики французького криміналіста М. Бонневі-

ля, який ґрунтовно розглянув французьке законодавство, порівняв його з законами Англії, Італії, Португалії, Германії та інших держав і встановив, що кримінальний закон, метою якого є суспільна безпека, повинен бути не тільки достатньо справедливим і милосердним, але і обов'язковим для усіх [18, с. 473-487], що є актуальним у сучасний період. Англійський вчений Г. Мен, використовуючи історичний метод, пам'ятки законодавства, ідеї природного права, виявив спадковість юридичних понять [19, с. 27-50].

Важливе значення для пізнання проблем законодавчої техніки, які безпосередньо не зв'язані з законодавчим процесом, втім відіграють важливу роль у процесі розробки законів, мають підходи вчених щодо мети створення законів та їх соціального призначення. Так, заслуговує на увагу твердження І. Бентама про те, що щастя людей, тобто їх «задоволення і безпека є ... єдина мета, яку повинен мати на увазі законодавець» і аналіз обставин, на підставі яких законодавець може оцінити ступінь задоволення чи страждання людей: «інтенсивність», «тривалість» тощо [11, с. 35-41]. Розглянувши питання про причини видання закону, Г. Аренс встановив, що нею є воля, що визначається відносинами, для регулювання яких він приймається [20, с. 55]. Загалом, дослідження засобів, які конкретизують методи наукового пізнання законодавчої техніки, які безпосередньо не зв'язані з законодавчим процесом та знаходяться поза його межами, сприяло пізнанню закономірностей розвитку права і законодавства, втіленню вимог юридичної та законодавчої техніки у законодавчу практику.

Видатні правознавці виробили окремі правила і засоби підготовки законів, втім їх спеціального, системного дослідження здійснено не було. Але їх напрацювання сприяють розкриттю поняття, соціального призначення та структури законодавчої техніки, її окремих правил і засобів. Так, щодо проблеми визначення предмета закону, то І. Бентам вважає, що більше за інші потребує допомоги з боку законодавця сфера «чесноти», зокрема той її напрям, який

протиставляється майновим злочинам, злочинам проти держави [11, с. 385]. З одного боку, з цим можна погодитися, оскільки безпека держави є основою безпеки окремих людей. З іншого боку, це твердження вченого викликає заперечення, оскільки законодавець, творячи закони, має пам'ятати про необхідність належного закріплення невід'ємних прав і свобод окремої людини. Тому, з нашої точки зору, безпека держави і окремих людей є рівноцінними. Актуальними при визначенні предмета закону (особливо – у кримінально-правовій сфері) є думки німецького вченого І. Колера про те, що можливість використання примусових заходів з боку держави повинна бути встановлена в законі, та про права і свободи людини як межу втручання держави у її життя [21, с. 139]. Адже закріплення у законах прав людини – одна з гарантій їх забезпечення і реалізації. На думку Г. Аренса, предметом закону є цілі діяльності держави у церковній, освітній, господарській та інших сферах життя [20, с. 56], що мало позитивно вплинути на подальшу розробку питань, які стосуються визначення предмета закону. Звичайно ж, зазначені підходи науковців є важливими для визначення предмета закону, втім потребують поглибленого доопрацювання, у тому числі це стосується проблем закріплення у законах тих чи тих видів прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, компетенції органів державної влади.

Щодо вибору форм актів, то акти адміністративних органів І. Колер правильно не вважає правовими і стверджує, що вони не повинні виходити за межі сфери правового регулювання [21, с. 139]. Інтерес викликає розгляд К. Ільбертом питання про різницю між публічним і приватним біллями, яка визначається не тільки тим, що білля стосується лише певної місцевості чи ні, однак також доцільністю, політичною ситуацією і його характером [12, с. 67].

Інтенсифікації наукового осмислення загальнотеоретичних питань юридичних конструкцій сприяли наукові доробки – Р. Ієрінга у сфері досліджуваної проблематики. Р. Ієрінг створив такі закони формулювання юридичних конструкцій: «закон

прикриття позитивного матеріалу» (тобто способу його формування), «закон непротиріччя чи систематичної єдності» (стосується дотримання вимоги гармонії між окремими юридичними конструкціями та між їх частинами), «закон юридичної краси» (передбачає простоту, наочність, прозорість, природність конструкції) [8, с. 117-148]. Заслугує на увагу підхід Р. Ієрінга до проблем права, сформованого конструкцією, як системи. Переваги цієї системи полягають у тому, що вона є дуже «наочною», «зручною», «плідною, прозорою» формою матеріалу, а основне – «джерелом нового матеріалу» [8, с. 117-148]. Зазначені закони формування юридичних конструкцій є корисними для сучасних законодавців для належного виразу змісту правових норм у законах.

Окремі питання способів викладу норм права у правових актах, а саме тих, що стосуються ступеня абстрактності їх викладу, з'ясував К. Ільберт, розглянувши різницю між законами і розпорядженнями з окремих питань. К. Ільберт підкреслює, що акти англійського парламенту, видані у середині ХІХ ст., на відміну від континентальних законів, характеризуються більшим ступенем деталізації [12, с. 70-71]. На нашу думку, що стосується проблеми визначення меж діяльності органів державної влади, то можна зазначити, що орган законодавчої влади повинен діяти в межах права і не повинен підмінювати орган виконавчої влади і навпаки.

Ф. Жені акцентує увагу на питанні раціонального використання абстракцій, яке пов'язане з питаннями застосування визначень, класифікацій, фікцій, юридичної термінології у тексті закону [22, с. 155-159]. І. Фіхте запропонував способи формування норм права залежно від об'єкта, на який «вільна діяльність громадян» поширюється [23, с. 282]. Г. Кельзен дослідив питання конструювання норм в аспекті правотворення [10, с. 14-20], що може сприяти логічному, системному викладу норм права в законах. Певна увага науковцями була приділена правилам і засобам конструювання структури законів. І. Бен-там наголошує на необхідності збереження

«цілісності законів» та їх сутності і форми при внесенні змін до них, про нумерацію статей [24, с. 520, 527]. На думку К. Ільберта, важливіші положення закону потрібно відокремлювати від другорядних; норми, що встановлюють винятки з загальних правил, тимчасові норми і положення про скасування певних законів повинні бути відокремлені від інших положень закону [12, с. 84-85]. Зазначені твердження вчених є важливими для конструювання структури законів. Проблеми мовних вимог до закону не знайшли достатнього опрацювання у літературі. Ф. Жені лише звертає увагу на те, що воля законодавця виявляється через мову закону [9, с. 137-138]. І. Бен-там вказує на ясність та стислість викладу тексту закону, зазначає про необхідність вступні пояснення об'єднувати в особливі параграфи, дотримуватися однозначності, створювати визначення у законі, не переобтяжувати текст закону непотрібними деталями, слова застосовувати загальноживані й прості, давати визначення технічних термінів [24, с. 527].

У зв'язку з інтенсифікацією діяльності з систематизації законодавства у ХІХ – на початку ХХ ст. увага науковцями була приділена правилам і засобам її здійснення. Обговорювалося питання необхідності розробки кодексів. Ф. Савіньї, протягом 1842–1848 рр. очолюючи Міністерство юстиції, особисто займався кодифікацією, але разом із багатьма іншими німецькими вченими виступав проти створення кодексів і уложень, пояснюючи це несвоєчасністю їх прийняття. На відміну від підходів до цієї проблеми Ф. Савіньї, лорд Брум відстоює ідею про необхідність створення кодексів кожним законодавчим органом із метою підвищення рівня їх ясності і доступності, незалежно від системи побудови [19, с. 9-27]. Питання розробки правил і засобів, яких потрібно дотримуватися при розробці кодексів та інших актів систематизації, не були поза увагою вчених. І. Бен-там правильно вважає за необхідне для систематизації законодавства застосовувати правила законодавчої техніки, які стосуються розташування законів, керуючись вимогою зручності користування ними для широко-

го загалу; розміщати їх послідовно, тобто за ступенем значимості предметів законів, їх корисності для суспільства [24, с. 231-511]. Цікавою є розробка І. Бенґамом «Конституційного кодексу», у якому були реалізовані його погляди на форму правління [25, с. 272]. К. Ільберт важливе значення надавав дослідженню питання упорядкування статутного права в Англії, завданнями якого були: створення тлумачних положень до актів парламенту, ліквідація недіючих актів, перевидання чинних статутів та їх консолідація. К. Ільберт підкреслює значення «Акту, що стосується тлумачення законів» 1889 р., який був створений для «1) скорочення редакції законів, 2) введення однакової термінології законів, 3) встановлення деяких необхідних правил конструкції законів» [12, с. 92]. Ф. Жені пропонує правила і засоби, яких потрібно дотримуватися при розробці кодифікованого закону, який би відповідав вимогам життя: вони стосуються необхідності визначення виду систематизації законодавства; обсягу майбутнього кодексу чи зводу законів та його плану; визначення необхідності передмови, коментарю до закону тощо [9, с. 135-138].

Отже, інтенсифікація наукової розробки юридичної та законодавчої техніки мала місце у країнах Західної Європи у ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Р. Ієрінґ розробив теорію юридичної техніки, яка ґрунтується на аналізі римського права і розуміє її, з одного боку, як юридичне мистецтво створення законів, а з іншого – як реалізацію права за допомогою механізму права, що діє за правилами мистецтва. Ф. Жені, розвиваючи підходи до розуміння юридичної техніки Р. Ієрінґа, на основі результатів дослідження мети об'єктивного права – створення правил поведінки та їх практичного застосування – аналізує значення юридичної техніки у правотворчості та правореалізаційній діяльності.

Виходячи з підходів до розуміння юридичної техніки, висловлених Ф. Савіні, Р. Ієрінґом та іншими вченими, Ф. Жені одним з перших вжив термін «законодавча техніка», здійснив її ґрунтовний аналіз та спрогнозував розвиток на основі наукових досліджень та вивчення законодавств різ-

них держав. Поступово в ХІХ – на початку ХХ ст. формувалися такі основні підходи до розуміння законодавчої техніки: 1) як сукупності правил і засобів формулювання чітких правил поведінки відповідно до рівня розвитку суспільних відносин з метою реалізації закону згідно зі своїм призначенням (Ф. Жені); 2) як діяльності законодавця з розробки і прийняття законів і ті правила, способи та мотиви, які він застосовує (І. Бенґам, К. Ільберт). Європейські науковці здійснили значний внесок у розробку поняття і методики дослідження юридичної та законодавчої техніки, створення юридичних конструкцій, питання формулювання норм права в законах, засобів і правил здійснення кодифікації законодавства, питання мови закону та ін., які мають важливе значення для становлення юридичної та законодавчої техніки в сучасній Україні.

Література

1. Платон. Законы / Платон. Собрание сочинений в 4 т.; [пер. с древнегреч.] / общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи / [авт. ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи]. – М.: Мысль, 1994. – Т. 4. – С. 71–437.
2. Арістотель. Політика / Арістотель [пер. з давньогр.]; передм. О. Кислюка; 2-е вид. – К.: Основи, 2003. – 239 с.
3. Цицерон. О законах / Цицерон. Диалоги. О государстве. О законах. – М.: Ладомир-Наука, 1994. – С. 89–150.
4. Монтескье Ш. Л. О духе законов / Шарль Луи Монтескье. – М.: Мысль, 1999. – 672 с.
5. Тарановский Ф. В. Юридический метод в государственной науке. Очерк развития его в Германии. Историко-методологическое исследование / Ф. В. Тарановский. – Варшава: Типография Варшавского Учебного Округа, 1904. – 331 с.
6. Иеринг. Характер и содержание римского права / Иеринг // Журнал Министерства Юстиции. – 1867. – № 9. – С. 365–386.
7. Новгородцев П. И. Историческая школа юристов / П. И. Новгородцев. – СПб.: Лань, 1999. – 192 с.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням інтерпретації юридичної та законодавчої техніки у європейській правовій думці XIX – початку XX ст. Проаналізовано еволюцію правової думки щодо розуміння юридичної та законодавчої техніки.

SUMMARY

The analysis of juridical and legal techniques interpretation in the European legal thought in the XIX – the beginning of the XX century is provided. The evolution of legal thought as to understanding of juridical and legislative techniques are analyzed.

8. Юридическая техника (Из Игеринга) // Юридические записки. Изд.-П. Редкинымъ и К. Яневичемъ-Яневскимъ. – СПб.: Типографія Департамента Уделовъ, 1860. – Т. 4. – С. 51–148.

9. Жени Фр. Законодательная техника въ современныхъ гражданско-правовыхъ кодификаціяхъ / Фр. Жени // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1906. – № 8. – С. 122–166.

10. Кельзен Г. Чисте Правознавство: з дод.: Пробл. справедливості / Ганс Кельзен; [пер. з нім. О. Мокровольського]. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.

11. Бентам І. Введение в основания нравственности и законодательства / Иеремия Бентам. – М.: Росс. полит. энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 415 с.

12. Техника англійскаго законодательства (Из книги сэра К. Ильберта) // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1906. – № 9. – С. 57–120.

13. Техника англійскаго законодательства (Из книги сэра К. Ильберта) // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1906. – № 10. – С. 1–47.

14. Кант И. Метафизика нравов в двух частях / Иммануил Кант // Основы метафизики нравственности. – М.: Мысль, 1999. – С. 563–909.

15. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Гегель Г. В. Ф.; [ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц]. – М.: Мысль, 1990. – С. 44–378.

16. Вюртенбергер Т. Останні тенденції у сфері юридичної методології / Вюртенбергер Т. // Український правовий часопис. – 2004. – Вип. 7 (12). – С. 3–11.

17. Тарановский Ф. В. Учебник энциклопедіи права / Ф. В. Тарановский. – Юрьевъ: Типографія К. Маттисена, 1917. – 534 с.

18. Таганцевъ Н. Критика и библиографія / Н. Таганцевъ // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1865. – Т. 24. – С. 473–487.

19. Утинъ Б. Англійская юридическая література / Б. Утинъ // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1861. – Т. X. – С. 3–50.

20. Аренс Г. Юридическая энциклопедія, или органическое изложение науки о праве и государстве, на основании принциповъ этической философіи права / Аренс Г. [пер. с нем.]. – М.: Въ типографіи Александра Семена, 1863. – 524 с.

21. Колеръ І. Введение въ науку права (краткій курс правоведенія) / Колеръ І. – Пер. с нем. В. Гольденберга / под ред. С. Платнова. – С.-Петербургъ: Сенатская типографія. Изданіе „Вестника Права”, 1903. – 261 с.

22. Жени Фр. Законодательная техника въ современныхъ гражданско-правовыхъ кодификаціяхъ / Фр. Жени // Журналъ Министерства Юстиціи. – 1906. – № 9. – С. 147–177.

23. Фихте И. Г. Замкнутое торговое государство / Фихте И. Г. // И. Г. Фихте: Сочинения в 2 т. – Т. II. [сост. и прим. Волжского В.]. – СПб: Мифрил, 1993. – С. 225–357.

24. Бентам І. Разсужденіе о гражданском и уголовном законоположеніи / Бентам Иеремія; [пер. М. Михайлова]. – Санктпетербургъ: Напечатано въ Типографіи Шнора, 1805. – Т. I. – 532 с.

25. Яневичъ-Яневский К. Бентамъ и значеніе его въ области юридико-политическихъ наукъ / К. Яневичъ-Яневский // Юридические записки. – СПб., 1860. – Т. 4. – С. 237–295.